

ILYÉS ZSOLT

***A Desiderio desideravi*
kincsei és kihívásai.
Bevezető gondolatok**

Szeretem a liturgiát, szeretek foglalkozni vele, szeretek beszélni róla, szeretek írni róla – éppen ezért nagyon örülök, hogy a Sapientia Szerzetesi Hittudományi Főiskola megszervezte ezt a konferenciát, amelyen megismerhetjük Ferenc pápa *Desiderio desideravi* kezdetű levelét, ezt a nagyon szép dokumentumot, amelyről néhány gondolat erejéig most én fogok beszélni. Ennek során először is bemutatom magát a dokumentumot, majd pedig néhány fontosabb gondolatánál el fogok időzni egy kicsit, összefoglalva, illetve továbbgondolva, elmélyítve ezeket a gondolatokat.

Kezdjük a *Desiderio desideravi* dokumentum ismertetésével. Ezt a liturgikus nevelésről szóló apostoli levelet a Szentatya 2022. június 29-én, Szent Péter és Szent Pál apostolok főünnepén jelentette meg.¹

¹ FERENC PÁPA: *Desiderio desideravi* apostoli levél a püspökökhöz, papokhoz és diakónusokhoz, a felszentelt személyekhez és a világi hívekhez Isten népének liturgikus képzéséről, 2022. június 29.; a levél megtalálható kötetünk 9–48. oldalán.

Van ennek a levélnek sok előzménye is, én azonban most csak egyetlen előzményre utalnék, amelyre a Szentatya maga is felhívja a figyelmet ebben a levélben, hogy ti. 2021-ben is írt egy apostoli levelet (*Traditionis custodes*²), az viszont motu proprio rangú, vagyis az egy kötelező érvényű rendelkezés is, és ez a dokumentum egy kicsit a folytatása, magyarázata annak. A két levél közötti fontos különbség, hogy az első csak a püspököknek szólt, ez pedig mindenkinek: minden világi hívőnek, nemcsak papoknak és liturgiatanároknak. Az is egy nagy különbség, hogy az előbbi elsősorban röviden összefoglalt rendelkezések összessége, ez utóbbi pedig egy nagyon-nagyon szép és nagy anyag, amely három kulcsszó köré rendeződik:

- nagyon mély lelkeség itatja át az első mondatától az utolsóig,
- gyönyörű liturgikus teológia sejthető meg benne,
- végül pedig abban, aki ezt a levelet megfogalmazta, él egy nagyon erős pasztorális törődés/törekvés: hogyan lehetne elérni a liturgia teljességben való átélésének képességét?

A dokumentum jelentős részében ezt az együttgondolkodást szeretné a Szentatya valahogyan elindítani, erre szeretne bátorítani, hogy kutassuk, hogyan lesz ebből a gyönyörű liturgikus teológiából élet. A dokumentum második részét pedig a fentebb említett gyakorlati pasztorális érzékenység jellemzi.

² FERENC PÁPA *Traditionis custodes* kezdetű, motu proprio kiadott apostoli levele az 1970-es reform előtti római liturgia használatáról. <https://katolikus.hu/dokumentumtar/traditionis-custodes> [online, 2024. 04. 13.]

De az a mély lelkiesség – ami ebből a levélből élénk tárul, és amit újra meg újra hangsúlyozok, mert a Szentatya is hangsúlyozza –, az egy átelmélkedett teológia, egy megélt teológia, és ettől nagyon szép és nagyon fontos ez a dokumentum.

A levél célja, lényege, legfőbb üzenete három téma mentén foglalható össze:

1. a liturgia igazságának szépsége és ereje,
2. amelyhez fontos a tudatos és teljes részvétel,
3. ezt viszont nem érhetjük el liturgikus nevelés nélkül.

Tehát úgy foglalható össze ez a dokumentum, hogy a Szentatya a liturgia igazságának szépségéről és erejéről akar beszélni, ezt kívánja megszerettetni velünk, amit viszont csak akkor érünk el, ha van tudatos és teljes részvétel – ehhez viszont nélkülözhetetlen a liturgikus nevelés. Ezért is olyan fontos ebben a dokumentumban a liturgikus nevelés témája.

1. A liturgia igazsága

Mi a liturgia igazsága? A Szentatya tudatosan nem a liturgia szépségéről beszél, hanem a liturgia igazságának a szépségéről. Nem arról, hogy milyen szép a templom, milyen szépek a miseruhák; nem külsőségekkel vagy például a ceremóniával foglalkozik, hanem a liturgia igazságának a szépségéről beszél.

„Ezzel a levéllel egyszerűen arra szeretném biztatni az egész Egyházat, hogy újra fedezze fel, őrizze és élje meg a keresztény liturgia igazságát és erejét. Azt szeretném, ha a keresztény liturgia

szépségét és annak az Egyház életében szükséges következményeit nem csúfítaná el értékének felületes és leszűkítő ismerete, vagy – ami még rosszabb – valamilyen kihasználása, ideologikus felhasználás szolgálatába állítása, bármilyen legyen is az. Jézusnak az utolsó vacsorán mondott főpapi imája – hogy mindnyájan egyek legyenek (Jn 17,21) – minden megosztottságunkat megítéli a megtört kenyér, az *irgalom szentsége, az egység jele, a szeretet köteléke* körül.”³

Azaz a húsvéti misztérium, Isten közelsége és irántunk való végtelen szeretete a liturgia igazsága! Hogy mindezek jelenvalóvá és hatékonyvá válnak a liturgikus cselekményekben. Ez a liturgia igazsága! S azt írja a Szentatya, hogy ez gyönyörű. Ezek az igazságok annyira szépek, hogy az embert csodálatra kellene indítaniuk. Gyönyörködnünk kellene ebben, mert magával ragadó ennek az igazságnak a szépsége. Figyeljük meg, hogy a Szentatya a liturgia igazságáról beszél. A liturgia szépsége és ereje ugyanis a liturgikus cselekményeknek az ereje: hogy a liturgia magával ragad, hogy az életünket átformálja, és új teremtménnyé, krisztusivá alakít. Ez tehát a liturgia ereje. Ezt kellene elérnünk, hogy részt veszünk a liturgián, és átalakulunk – azáltal, hogy részt veszünk rajta. Ahhoz azonban, hogy ez megtörténhessen, kell a tudatos és tevékeny részvétel, ahhoz pedig a liturgikus nevelés.

³ FERENC PÁPA: *Desiderio desideravi*, i. m., 16.

2. Tudatos és teljes részvétel

Amikor részt veszünk a liturgián, már tudnunk, ismernünk kellene a liturgikus teológiát, hogy mi is az, ami ott történik a liturgiában. Értенünk kellene a szimbólumokat, értенünk kellene a gesztusokat, az egész liturgia rituális folyamatát. A tudatossághoz jó lenne nagyon sok mindent ismerni. De honnan, ha ezt nem tanítjuk, nincs erre való nevelés, képzés?

Amikor a teljes részvételtől beszél a Szentatya, akkor lehetséges, hogy másképpen érti, mint ahogyan azt sokan gondolják. Azt mondja a Szentatya, hogy ez a tevékeny és teljes részvétel nem pusztán szellemi munka, nem is egy ceremónia külső, szolgálai végrehajtása, ez egy belső, lelki tevékenység is. Itt egy nagyon fontos dolgot állít a Szentatya, hogy a teljes részvétel szellemi, testi és lelki bevonódás. Ha végigtekintünk ezen a felsoroláson, szembetűnő, hogy leginkább a legutolsót, a lelki átélést szokták sokan kihagyni.

Foglaljuk ezért össze:

- egyrészt tehát végzem a liturgiát – ez a testi bevonódás;
- másrészt értem a liturgiát – ez a szellemi bevonódás;
- harmadrészt pedig átélem a liturgiát, ez a lelki bevonódás.

A Szentatya hangsúlyozza, hogy vannak, akik ez utóbbit, a lelki bevonódást sajnálatos módon kihagyják. A pápa sokat beszél a dokumentumban erről a hármasságról; hangsúlyozza, hogy a liturgia nemcsak külső ceremónia, hogy hogyan mozogtál, szép-e az a liturgikus öltözködés, amelyben vagy; a liturgia nemcsak a szavak pontossága és a szép gregorián ének,

a szép virág. A liturgia nem csak a külső és nem csak szellemi! Ami pedig a lelki bevonódást illeti, nem is szubjektív, hogy éppen mit érzek. A liturgia igazságát élem át, az Isten jelenvalóságával kerülök kapcsolatba, a megváltás misztériumára csodálkozom rá, arra, ami ott éppen történik.

Tehát nagyon fontos a *Desiderio desideravi* levélben ez a hármasság, hogy végzem, értem és átélem a liturgiát. Lehet, hogy valaki térdet hajt, és nem tudja, hogy miért. Jómagam láttam már embereket térdet hajtani a fal felé is. Vagy például valaki kereszttet vet – ha kell, ha nem. De nem tudja, hogy miért. Végzi a kereszttét, tehát a testi bevonódás megvan, de már a szellemi nincs meg. Ám a Szentatya azt hangsúlyozza, hogy az sem elég, hogy értem, mit miért teszek. Igen, tudom, hogy ott van az Oltáriszentség, és az Oltáriszentség felé térdet hajtottam; milyen rendes ember vagyok és milyen képzett, hogy én tudom, hogy ezt így kell! De vajon átélted? Tényleg köszöntötted az Úr Jézust? Tényleg imádtad? Abban a mozzanatban átélted lelkileg azt az imádást, azt a köszöntést? Vagy csak tudod, hogy mit csinálsz, szabályosan térdet hajtasz, megtörténik a testi és a szellemi bevonódás, de a lelki bevonódás? Ez el szokott sikkadni, pedig mennyire fontos lenne. És itt beszél arról a pápa, hogy a rácsodálkozás képessége nélkül nem lehet bevonódni a liturgia igazságainak az erejébe. Nem tud eléggé hatékonyá válni a liturgia ereje, ha nincs ez a rácsodálkozás.

3. Liturgikus nevelés

Ahhoz, hogy a liturgia igazságának a szépsége és ereje megvalósulhasson, ahhoz, hogy a tudatos, tevékeny és teljes részvétel megtörténjen, ahhoz nélkülözhetetlen

a liturgikus nevelés. Ha nincs nevelés, akkor a fentiekből semmi sem történik meg. Ezért a dokumentum második felében ezen elmélkedik a Szentatya, ezeket a kérdéseket teszi fel, ezt kutatja, hogy hogyan lehetne a liturgikus nevelést hatékonyabbá tenni, és hogy mit is jelentene tulajdonképpen ez a liturgikus nevelés. Itt beszél a Szentatya a liturgiára való nevelésről és arról, hogy a liturgia maga is nevel, a liturgiában való részvétel is nevel.

4. A Desiderio desideravi

mint a Tradicionis custodes folytatása

Vessünk most egy pillantást arra, hogy a *Desiderio desideravi* levél hol és miben folytatása a tavaly nyáron megjelent *Tradicionis custodes* motu propriónak. Több helyen is felbukkan ez a levél a *Desiderio desideravi* levélben, ezek közül a pontok közül most egyetlen fontos gondolatot emelek ki. A Szentatya azt állítja, hogy aki elutasítja a reformot, vagy aki csak felszínesen érti meg a liturgiát, annak nem fontos a tevékeny, tudatos, teljes részvétel. Márpedig a II. Vatikáni Zsinat liturgikus konstitúciója is többször hangoztatja, hogy a liturgikus reformnak az egyik legfőbb oka, princípiuma pont ez a tudatos, tevékeny és teljes részvétel, vagyis hogy a hívek tudjanak tudatosan, teljesen és tevékenyen részt venni a liturgiában. Hadd idézzek egy mondatot abból, amit a liturgikus konstitúció 21. pontja ír erről:

„Az Egyház mint jóságos anya – hogy a keresztény nép a szent liturgiában biztonságosan elnyerhesse a kegyelmek bőségét – gondosan kívánja végrehajtani a liturgia általános megújítását. A liturgia

ugyanis részben az isteni alapítás folytán változhatatlan, részben változásnak alávetett összetevőkből áll, melyek az idők folyamán változhatnak, s változniuk is kell, ha netalán olyan elemek épültek be, melyek a liturgia benső természetének kevésbé felelnek meg, vagy alkalmatlanokká váltak.

Ebben a megújításban a szövegeket és a szertartásokat úgy kell rendezni, hogy világosabban fejezzék ki a jelzett szent valóságokat, s így a keresztény nép, amennyire csak lehet, könnyen fölfoghassa azokat, és általuk teljesen, tevékenyen és a közösség jellegének megfelelően együtt ünnepelhesen.”⁴

A Szentatya hangsúlyozza, hogy nekünk ragaszkodnunk kell a zsinat elveihez. Ha annyi püspök megszállta, annyi püspök ezt ott fontosnak tartotta, akkor nekünk ehhez hűségesnek kell maradnunk. Itt kapcsolódik az előző leveléhez a *Desiderio desideravi*, amely magyarázza a motu propriót is.

A Szentatya fő kérdései tehát:

1. Hogyan lehetne segíteni a teljesebb részvételt? (Ez az egyik nagy kérdés tehát a dokumentumban, s a dokumentumnak válaszai, szempontjai is vannak; néhány ilyen szempont: nevelés a liturgiára, nevelés a liturgia által; tanulni a szimbolikus nyelvet; képesnek lenni rácsodálkozni.)
2. Hogyan lehetne az embert újra megtanítani a szimbolikus kommunikációra? Hogyan lehetne abban segíteni a mai embert, hogy a szimbolikus kommunikációt és a rituális kommunikációt értse és átélje?

⁴ A II. Vatikáni Zsinat *Sacrosanctum Concilium* kezdetű konstitúciója a szent liturgiáról, 21., <https://katolikus.hu/dokumentumtar/sacrosanctum-concilium> [online, 2024. 10. 10.]

Ennyit ízelítőül a *Desiderio desideravi* dokumentumról, amelyről a konferencia előadói részletesen is értekezni fognak. Én azonban itt most szeretnék megállni, hogy reflektálhassak a dokumentum még egy fontos témájára, mégpedig a liturgia belső és külső dimenziójára.

5. A liturgia külső és belső dimenziója

Tudjuk, hogy a liturgia kétdimenziós. Van egy külső, látható része, és van egy belső, láthatatlan része.

Például mondunk valamit, teszünk valamit: énekelünk, szövegeket mondunk, ez mind-mind a külső dimenzió. De van egy belső dimenzió is, s azt hangsúlyozza a Szentatya, hogy ez a belső út nem a szubjektivizmus útja, hanem a liturgiának a belső folyamata: van egy Isten és ember közötti történés is, s ez a liturgia belső, láthatatlan része: egy történés, egy esemény! Nemcsak az Isten jelenvalósága és hatékony működése jelenik meg a liturgiában, hanem egy Isten és ember közötti kommunikáció is ott rejtőzik a liturgiában. Ez a belső, láthatatlan kommunikáció, ez a belső, láthatatlan történés Isten és ember között, ez a liturgia belső, láthatatlan dimenziója.

Akármelyik hiányzik a liturgiából, akár a külső, akár a belső dimenzió, nincs liturgia! Ha valaki csak a külsőt végzi – szépen, pontosan, szabályosan mozog, térdet hajt –, az még nem liturgia. De aki csak belsőleg átéli, és otthon is olyan jól át tudja élni a belső történetet, az sem vesz részt liturgián, az sem liturgia. Ahol azonban Isten és az ő népe között létrejön egy belső folyamat, amin áthaladunk együtt a liturgia során, az a belső dimenzió! Minden egyes liturgikus cselekmény végigvezet valamin minket – mégpedig belsőleg. Ez,

a liturgia belső és külső dimenziója szinte visszatérő refrénként jelenik meg ismételten a dokumentumban.

És itt vissza is kanyarodunk a liturgikus nevelés témájához: Hogyan lehetne a rituális nevelést a teológiai képzésekben minél inkább megvalósítani akár itt, a Sapientia Szerzetesi Hittudományi Főiskolán? Van-e egyáltalán liturgikus nevelés az egyházban? Mi mindenre kellene nevelni csak a liturgiában Isten hívő népét?

A Szentatya annyira hangoztatja a liturgikus nevelés fontosságát és azt, hogy mi minden tartozik ide, amit szinte felsorolni is nehéz:

- a liturgikus teológia,
- a liturgia igazságainak ismerete,
- a szimbólumok,
- a ritualitás,
- az egyes szentségek liturgiájának külső és belső folyamatai,
- a rituális kommunikáció stb.

Nagyon nagy kihívás a liturgikus nevelés, nem is állítja Ferenc pápa, hogy létezik erre egyszerű válasz. De keresnünk kell a megoldást, mert ha nem tesszük, akkor nem érjük el s nem tapasztaljuk meg a liturgia igazságának szépségét és erejét, amelyre a *Desiderio desideravi* levél valamennyiünket hív.